

A honismereti mozgalom határainkon túlfutó indái

Az 1990 júliusában, Csillebércen megtartott XVIII. Országos Honismereti Akadémiának számos vendége a szomszédos országokban élő magyar nemzetiséget képviselte. A Magyar Televízió részéről Kiss János beszélgetett velük a honismereti mozgalom szlovákiai, erdélyi, délvidéki és burgenlandi szálaról. Az itt következő szövegeket ezekből a beszélgetésekből állítottuk össze. (Szerk.)

Görccsös Mihály (Kassa)

A Honismereti Akadémián felvetődött, hogy mostanában megváltoznak az utcanevek. Vajon Kassán is lesznek változások?

Igen, lesznek. Fél éve volt egy tanácskozás, a lakosság egy részének a bevonásával, és elhatározták, hogy a város történelmi magjának utcáit nem szabad személyekről elnevezni, hanem régi, történelmi nevüket fogják megkapni. A Lenin utca ismét Fő utca lesz, megmarad a Ferencesek utcája, Bástyia utca és hasonló elnevezések. Ez több mint 30 utcát érint a belvárosban. A többről eddig még nem volt szó. Ott nyilván már személyek is szóba jönnek, és mi szeretnénk azokat látni az utcanévtáblákon, akiknek közülük volt, kötődésük Kassához. Elsősorban Rákóczi Ferencre gondolunk, Bethlen Gáborra, Batsányi Jánosra, Kazinczy Ferencre, Baróti Szabó Dávidra, Petőfi Sándorra, és Máray Sándor neve is odakívánczozik.

A most már szlovák többségű város vajon elfogadja-e majd?

Gondolom igen. Végül is ezek a személyek a közös történelmet jelentik, és az ő személyiségeik is megkapják a maguk utcáit.

A mostani politikai változások közepette mintha helyét keresné a kinti honismereti mozgalom is.

Nemcsak ez a mozgalom keresi a helyét, hanem minden egyéb is. A múltban ezt a Csemadok keretében kezdtük el, hiszen más szervezete nem volt a magyarságnak. Ennek keretében 1966-ban létrejött Kassán a Batsányi Kör, amely nagyon sokat tett a város és környéke lakossága öntudatának alakításában. Körülbelül tíz évig működött, egészen 1976-ig, Rákóczi születésének 300. évfordulója, amikor a rendezvényünket már nem tudtuk megvalósítani. A mostani időben a Csemadok is átmeneti állapotban van, szeretnénk létrehozni a keretén belül több társaságot. A múlt évi Kazinczy-napokon már szóba jött a csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő Társaság, azelőtt a csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság.

A nemzeti és a nemzetiségi tudat megőrzésében, ápolásában hol a helye a honismeretnek?

Nálunk kisebbségi vonatkozásban ennek nagyon nagy a szerepe, mondhatnám első helyen áll, hiszen mindent az iskola sem tud nyújtani, és nincsenek is olyan tankönyvek. Amint itt hallottam Andrásfalvy Bertalan miniszter úrtól, az lenne a helyes, és a tanároknak, tanítóknak és pedagógusoknak általában magukévá kellene tenni, hogy a tananyagon kívül is képezzék magukat, olvassanak történelmi, földrajzi, művelődéstörténeti könyveket, és azt adják át az ifjúságnak.

Van egy elképzelés, miszerint a jövőben nemcsak a magyar, hanem a szlovák és cseh tankönyvekben is tanítanák az országban élő kisebbségek történelmét. Eddig ez nem volt meg, hiszen legtöbb esetben a magyar történelmet is egy-két sorral intézték el, a kisebbségekről pedig szó sem esett. Nem véletlen, hogy ha egy szlovák eljött Észak-Szlovákiából a Csallóközbe, fogalma sem volt, hogy ő magyarok közé jön. Nem ismerjük egymást, ezért vannak a téves nézetek, és ellenségeskedések. Ennek mindenképpen meg kell változnia.

Ferenczi Imre (Csíkszereda)

A csíkszeredai traktorgyár alkalmazottja vagyok, és az ott működő népi együttes tagja. Nagy élmény, hogy részt vehetek ezen a honismereti kongresszuson, és láthatom, hogy

milyen célkitűzések fogalmazódnak itt meg. Megismerkedhettem a szlovákiai, a jugoszláviai testvérekkel, szoros kapcsolat és barátság született közöttünk.

Mit jelent ez a honismereti mozgalom a nemzetiségi tudat, a magyarságtudat megőrzésében?

Szerintem az a nemzet, amelyik nem tudja a történelmét és nem tudja a múltját, hát az nem is nemzet. Szerintem mindent el kell követnünk, hogy az ifjúságot beleneveljük a nemzeti tudatba, igazi történelmünkbe. Éppen ez a baj nálunk, hogy igazi történelmet ugye nem tanítottak. Most újra írják a történelemlétkönyveket, hallom, itt Magyarországon is pontosan hasonló gondok vannak. Ideje lenne már egyszer, hogy tényleg megismerjük valós történelmünket.

Mi az, amivel Magyarország segíthetné a határokon túl élőket?

Magyarország úgy tudna segíteni legtöbbit, ha megvalósítaná a Magyar Televízió adását a Székelyföldön és a Csángóvidékeken. Ennél nem tudnak nagyobb segítséget adni, minthogy valahogy az éter hullámain jussanak el hozzánk. Mert úgy el vagyunk szigetelve, hogy az nem közönséges. Nem kell nekünk se élelem, se ruházat, csak a tévéadást, ezt az egyet kérjük.

Csókás Ferenc (Bény)

Honnan jött a Honismereti Akadémiára?

Csehszlovákiából, Bényből, Esztergomtól északra fekszik 20 km-re.

Mit jelent ott a honismereti mozgalom?

A honismereti mozgalom számomra alapkövet, szlopot jelent ma is, és a múltban is. Nagyon megörültem, amikor a Honismereti Akadémiára eljött Andrásfalvy Bertalan művelődési miniszter úr, a régi ismerősei közé. Szeretettel fogadtuk, de elszomorított az, amikor a magyarországi országgyűlést néztem a televízió képernyőjén keresztül odahaza, és a miniszter úr felvetette, hogy a honismeretet is be kellene vinni az iskolába, az iskola falai közé, ekkor támadás érte őt. Úgy gondolták, hogy most már vészongatyában fognak táncolni az iskolákban. Egyáltalán nem erről van szó.

Megpróbálom saját magamon keresztül érzékeltetni. Számomra a honismeret a gyökereket jelenti. Fél évszázada kezdem néprajzot gyűjteni, és akkor föltámadt bennem a tudásszomj a történelem iránt is. Igyekeztem ezt fokozni, és mind jobban megismertem a közelebbi és a távolabbi múltat, annál jobban megszerettem a saját szülőfalumat: az Alsó-Garam menti kurtaszoknyás tájegységünk hagyományát. Megpróbálom egy másik fogalommal érzékeltetni. Én ugyanis voltam a csehek között, mint fölött ember jártam iskolába, s mindannyiunk számára természetes volt, hogy én magyar vagyok, ők pedig csehek. Soha nem merült föl az a kérdés, hogy miért magyarok az, ami, olyan természetes volt.

Kovács Endre (Doroszló)

A jugoszláviai Doroszlóról jöttem, ez a nyugat-bácskai falu Zsombortól 20 km-re terül el.

A honismereti mozgalom él-e a jugoszláviai magyarok körében?

Jugoszláviai honismereti mozgalomról nem tudok, soha nem is hívtak honismereti találkozóra. A magyarországi honismereti mozgalommal úgy kerültem kapcsolatba, hogy Csallóközben jártam néprajzi körúton, és összebarátkoztam a Honismeret szerkesztőjével. Azóta megküldik a Honismeret újságot, és csaknem minden évben a honismereti találkozóra eljövök.

A Vajdaságban, ahol a legtöbb magyar él, nincs a mozgalomnak szélesebb bázisa?

Utoljára az újvidéki Hungarológiai Intézet szervezésében vettem részt egy néprajzi szemináriumon, 1978-ban.

A honismereti aktivitás teljesen magánsíkon fut. Ez pedig nem garancia arra, hogy a honismeret hamarosan megjelenhet a tankönyvekben. Mert vannak települések, ahol még nem fogják fel, hogy a honismereti kutatás nagy tartalékot rejt magában.

Ugyanakkor a környező országokban mintha erősödni látszana az a törekvés, hogy mind a történelemlétkönyvekben, mind a fiatalok tudatában továbbélhessenek a hagyományok, és a magyar történelem. Doroszlón és környékén vajon milyen állapotban van a magyarságtudat és annak megőrzése?

Doroszló hagyományörző falu. A lakosság száma azonban nagyon csökken, mert a fiatalok szakmát tanulnak és elköltöznek a városokba. A népi táncsoport megőrizte a népviseletet is. A faluban élő más nemzetiségekkel jó az együttélés. A Sztapári nevű szerb faluval való kapcsolat több mint 100 évre vezethető vissza. Amikor impériumváltozások voltak, egymás segítségére mentek, és ez tényleg a legékesebb példája a békés egymás mellett élésnek.

Jókai Mária (Ghimes)

A nyitrai járásból jöttem, Zobor-aljának nevezett részről. Teljesen a peremvidéken vagyunk, mi vagyunk ott a végvár. Az emberek tudatában úgy él, hogy ők székely telepések. 13 falu tartozik ide, amit Zobor-aljának nevezünk. Nyitrától északkeletre húzódik ez a terület, és még minden faluban magyarok laknak. Ha iskola nincs is minden faluban, de azért még beszélik a magyar nyelvet.

Mely falvak tartoznak ehhez a vidékhez?

Nyitrától számítva: Gerencsér, Csitár, Pográny, Bodok, Geszte, majd a hegyvonulat déli oldalán Zsére, Kolony, Ghimes és teljesen keleten Lédec. A hegy túlsó oldalán – úgynevezett hegymegiek – Menyhe és Béd, és a Nyitra folyón még északabbra Vicsápapáti és Egerszeg. Ez a 13 falu, ami a Zobor-aljához tartozik. Én Ghimesen tanítok az alapiskolában, alsó tagozaton. Működik itt egy gyermekfolklór csoport Villó néven, most ünnepeltük a 25 éves évfordulóját. Ezzel a csoporttal próbálom ott a faluban is, a környékbeli falukban is életetni, továbbvinni a gyönyörű szokásokat. Ilyenek a virágvasárnap, a farsang, a sárdózás, a pünkösdőlő, amit a faluban ma is megtartanak évente.

És a nyelvet tekintve?

Természetesen minden faluban, ha nincs is magyar iskola, de azért még beszélik. Legszomorúbb a helyzet vízmezői falukban, Vicsápapáti és Egerszegen, ahol már több évtizede nincs magyar iskola, de a középkorúak még beszélik a magyar nyelvet, és az istentiszteletet is magyarul tartják. Úgy, hogy ahol közép- és az idősebb korosztály tartja, ott él még a magyar nyelv, magyarul beszélnek. Nagyon archaikus szokások vannak, népdalaik is gyönyörűek. Csodálatos szép vidék, és görcsösen ragaszkodnak az emberek a gyökerekhez.

Ez azért érdekes, mert hiszen 70 éves elszakadtságban élnek a magyarság etnikai határán. Vajon mi az, ami ezt a gyökerekhez való görcsös ragaszkodást máig fönntartja?

Volt időszak, amikor valóban nagyon kiszakították ebből a környezetből. Gondolok a szövetkeztetésre, ez volt talán a legborzasztóbb és a legembertelenebb, amit az ott élőkkel csináltak. Azt hiszem, hogy ez máshol is volt, de mi ezt nagyon megéztük. Mindenből kivetkőztek ott az emberek, eldobták a viseletet, eldobták szokásaikat, mert a legfontosabbat, amiből éltek, azt vették el tőlük. Hogy ebből az állapotból lehet-e visszatérni, nem tudom. Minden faluban létezik egy csoport, amelynek életője a ragaszkodás a múlthoz. Mert ezt a hagyományt nekünk, magyaroknak kell továbbvinni, ezt nem vehetik el tőlünk. Ez a mi feladatunk, mert más senki ne csinálja meg helyettünk. Ha más fogja helyettünk csinálni, akkor már nagy baj lesz. A szlovákoknak is megvan a maguk szokása, a maguk hovatartozása, tehát ők a magukét csinálják, nekünk pedig a miénket kell. Ez a legnagyobb feladatunk.

Galambos Ferenc (Alsóőr)

Nemrégiben jártunk Burgenlandban, és azt láttuk, hogy az anyanyelvi állapotok igen-igen megromlottak. És azt tapasztaltuk, hogy egy személyben testesül ott meg mindenféle hungarológiai kutatás.

Inkább csak szolgálóleánya próbálok lenni, a mindenese. Megvallom őszintén, ahol osztrák szakemberek hallottak valamit a magyarországi honismereti mozgalomról, szinte irigykedve emlegették, miként lehetséges: öregeket, fiatalokat lelkesíteni tudnak arra, hogy a nyarukból nem tudom hány hetet táborokban töltsenek; padlásokon kutatnak, okleveleket vagy anyakönyveket bújjanak. Hála Istennek, örvendetes hírről számolhatok be, arról, hogy nálunk a legfiatalabbak körében divatba jött az az ökológiai mozgalom, amely fölhívja a figyelmet arra, hogy ha így megy tovább, akkor tönkretesszük a környezetet, a levegőt. Ha ezt konkrétan a mi kis maroknyi magyarságunkra vonatkoztatjuk: ráterelődik most a figyelem, hogy ha védjük a kihalt növényeket vagy állatfajtaikat, hát akkor még jobban kellene védeni a kihaltban lévő embercsoportokat.

A honismereti mozgalomnak itt a maroknyi magyarság körében van-e még feltárnivalója?

Szinte hihetetlen, hogy ez az aránylag kis terület, Burgenland mennyi értéket hordoz. A múltkor éppen Kárpátaljáról voltak nálunk, és összehasonítottuk: náluk két „aktív” vár van, és két várrom. Ezzel szemben a sokkal kisebb Burgenlandban majdnem egy tucat teljes épiségben lévő vár található és majdnem ugyanennyi romvár. De a magyar történelemnek annyi fontos eseménye kapcsolódik ehhez a területhez, hiszen nyugat felé mindig nyitott volt Magyarország. Itt jöttek át a hittérítők, mentek azután a kalandozó magyarok nyugatra. Érdekes, erről emlékezik a történelem, ezt mindenki ismeri nyugaton, de például azt már, hogy utána pár évtizedre ezeknek a kalandozó magyaroknak az utódai, mint jámbor

zarándokok, imádkozva, énekelve vonultak végig egész Európán, Aachenig, Kölnig, azután le Rómába, Ravennán keresztül, ahol mindenütt voltak magyar zarándokházak már a középkor óta, le egészen Spanyolországig, Komposztelláig, erről vajmi keveset tudunk mi magyarok is, hát még a külföld. Burgenland a zarándoklatok klasszikus hazája. Nagyon sok a kegyhely, elsősorban persze Máriacellt ismerik. De ezt össze lehet kapcsolni a kulturális turizmussal is, mint tréfásan mondta valaki, hogy a zarándoklatok a középkori turizmus válfajai voltak.

Csáky Károly (*Ipolyság*)

A középső Ipoly mentéről érkeztem, a történelmi Hont vármegye székhelye volt. A palóc nép egy csoportja él itt, ápolva hagyományait, elsősorban az esztendő szokásait és hiedelmeit, ezenkívül számos történelmi emlék, műemlék is található vidékünkön.

Nyilván gyakran jár Magyarországon. Vajon a hagyományok ápolásában, az emlékek védelmében, ennek tudatosításában van-e különbség Magyarország és a Csehszlovákiában élő magyarság között?

Mi hátrányosabb helyzetben vagyunk a honismereti kutatás tekintetében. A honismereti akadémiákra azért jövünk elsősorban, hogy emberekkel találkozzunk, tapasztalatokat szerezzünk, és azokat otthon megvalósítsuk. Nálunk nincsen intézményes kerete a honis mereti mozgalomnak. A Csemadok központi bizottsága keretében és a járási titkárságok keretében működnek honismereti, néprajzi szakcsoportok, de hát tulajdonképpen maga a Csemadok is egy önkéntes társadalmi szervezet, amelynek sem anyagi keretei nincsenek, sem pedig szakmai, módszertani segítséget nem tud teljes mértékben nyújtani. Kéves az olyan szakember, aki ezt a mozgalmat szervezni és irányítani tudná.

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk – ha lehet ezt szerencsés helyzetnek nevezni –, hogy a helytörténeti kutatók és az önkéntes néprajzi gyűjtők nagy része pedagógus. Ezt a munkát tehát be tudják építeni az oktatásba. Ez reményt keltő a jövőre nézve.

Jómagam szintén pedagógus vagyok, s tanulóimat immár 17 éven keresztül hozzászoktattam az efféle tevékenységhez. Hallottátok-e már hírét? című néprajzi kötetem anyagának egy részét a gyerekek gyűjtötték, tehát ők tisztában vannak azzal, hogy népünk hagyományait hogyan kell kutatni. Közlebb kerülnek azokhoz, akik ezeket a néprajzi ismereteket átadják. Ez garancia az önismerethez, a megmaradáshoz.

Gazda László (*Sepsiszentgyörgy*)

A romániai magyarság a Ceaușescu-diktatúra elnemzetlenítő politikájának nyomását felszabadulva a magyarságtudatban nagyon megerősödött.

Kisugázzik ez vajon olyasmire, mint a honismeret?

Nálunk, Romániában országjáró expedíciómozgalom indult az 1970-es években, s ezen az ürügyön a moldvai csángó vidéket igyekeztünk bejárni a tanulókkal. Előbb a déli szórványokkal kezdtük, s a Bákó környéki Klézséig jutottunk el ezzel a mozgalommal, tovább sajnos nem tudtunk menni, mert akkor megakadályoztak az államvédelmi szervek. Reméljük, hogy ez most megváltozik.

Amikor 15 éve arra jártak, milyen nyelvi állapotokat találtak?

Nagyon változó. Az anyanyelv a legtöbb faluban élt. De történt olyan, hogy a gyerekekhez a szülők román nyelven szóltak. Az iskolákban nem tanították őket magyarul, és hatósági nyomásra tanítók jártak a szülőkhöz, hogy ne beszéljenek a gyerekekkel magyarul, mert akkor nem fog haladni az iskolában. Kérdem én, hogy milyen szókészletet, milyen ismereteket kaphatott az a gyerek, amelyik nem az anyanyelvén értesült a világról.

Émlítette, tanár úr, hogy Erdélyben növekszik a magyarság öntudata. Vajon a csángókra ez a változás milyen hatással van?

Sepsiszentgyörgyön havonta megjelenik egy csángó újság, amelyik kétnyelvű. Erre azért van szükség, mert anyanyelvükön sokan nem tudják elolvasni a magyar szöveget, hiszen írni-olvasni csak románt tanultak az iskolában.

Olvassák is ezt az újságot a csángók?

Sajnos a terjesztése az nagyon esetleges. De nagyon sok csángó dolgozik Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában, Brassóban, s rajtuk keresztül eljut egy-egy újság, aki hazamegy, visz belőle, és otthon terjeszti. Ez nagyon lassú és nehéz folyamat, de vannak közöttük, akik tudatban megerősödtek, különösen az iskolázottabbak.

Ezek szerint továbbra is veszélyeztetett a sorsuk. Vajon mi változtatna ezen?

Csak az egyház. Ha a pap magyarul is misézhetne. A csángók buzgó katolikusok, s az egyház az egyik fő eszköze az elmagyartalanításnak. Mihelyt a pap megengedné a magyar szót a templomban, azonnal létesülhetne magyar iskola is.

Mi az, ami a legjobban fáj a Romániában élő magyarságnak?

A múlt rendszerben tőlünk megtagadták a magyar nevet is. Az utóbbi 45 évben már nem is lehettünk magyarok, hanem azt mondták, hogy románok vagyunk. Magyar nemzetiségű román dolgozók. Tehát lerománoztak. Miután megszabadultunk ettől a nyomástól, mindenki magyarnak tartja magát, éppen olyan magyarnak, mint a magyarországi, a Csehszlovákiában, Jugoszláviában vagy a Kárpátalján élő magyar. Magyarországon mintha átvették volna Ceaușecutól, hogy mi nem magyarok, hanem románok vagyunk. Ha romániai, akkor ugye Ön román? Hát kérem, egész megdöbbentő; hogy volnék román, mikor magyar vagyok!

HÍREK



Macska egér barátsága...

Mátrai farsangolók...

A Mátra egyik kis völgyében megbúvó településen minden évben februárban vidám, télbúcsúztató, tavaszváró farsangi népszokásokat elevenítenek fel a parásdsvári fiatalok. A szlovák népszokásokon alapuló bohóságok attrakciója a betetválás. A borbély és segédje a menet élén haladva, a településre minden betetért megberetvál faszerszámmával, s az ezért járó honorárium jelenti a farsangi bál anyagi alapját. A két napos vigadalomból nem hiányzik a szokásos jókedv mellett a pampuska és egyéb finomságok.

Borostás a menyasszony...



Farsangi kisbíró...

Tükröm, tükröm... H. Szabó Sándor felvételei

